



РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА  
МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРУД И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА



**ПРОГРАМА ЗА ПОМОШ И ПОДДРШКА ПРИ  
РЕИНТЕГРАЦИЈА НА ДЕЦА ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА  
СО ЛУЃЕ**

Скопје, февруари 2014

## СОДРЖИНА

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ	3
ВОВЕД	4
ОПШТИ ПРИНЦИПИ	5
1. ОПРАВДАНОСТ НА ПРОГРАМАТА ЗА ПОМОШ И ПОДДРШКА	6
1.1. Основи за подготовка на Програмата	7
1.2. Потреба од Програмата, цели и корисници	9
2. ПРОЦЕНКА И ПЛАНИРАЊЕ НА ПРОЦЕСОТ РЕИНТЕГРАЦИЈА НА ДЕЦА ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ	10
3. КОМПОНЕНТИ НА ПРОГРАМАТА	12
3.1. Транспорт и безбедно сместување-домување	12
3.1.1. Законска и институционална рамка	13
3.1.2. Обезбедување на права од областа на домување	14
3.2. Здравствена заштита	15
3.3. Правна помош	20
3.3.1. Законска и институционална рамка	20
3.3.2. Обезбедување на пристап до правна помош	21
3.4. Социјална и детска заштита	22
3.4.1. Законска и институционална рамка	22
3.4.2. Остварување на права и услуги од областа на социјалната и детската заштита	23
3.5. Образование	25
3.5.1. Законска и институционална рамка	25
3.5.2. Обезбедување на пристап до образовни услуги	26
На децата жртви на трговија со луѓе се обезбедуваат следните услуги:	27
3.6. Вработување	28
3.6.1. Законска и институционална рамка	28
3.6.2. Обезбедување на услуги за вработување	29
4. ЕВАЛУАЦИЈА	30
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	31
ПРИЛОЗИ:	34
Прилог 1: Формулар за проценка на потребите на жртвата (СОП)	34
Прилог 2: Индивидуален план за услуги на дете жртва	35

Прилог 3: Чек листа на можни услуги на дете жртва на трговија со луѓе _____	39
Прилог 4: Изјава за примопредавање на дете во ЦЖТ _____	41
Прилог 5: Изјава за тајност на локацијата на ЦЖТ _____	42
Прилог 6: Изјава за согласност за прифаќање и упатување _____	43
Прилог 7: Постапки и процедури за упатување, сместување, згрижување и престој во Центар за лица – жртви на трговија со луѓе, Куќен ред _____	44
Прилог 8: Изјава за напуштање на ЦЖТ _____	53
Прилог 9: Формулар за проценка на семејството согласно СОП Анекс 10 _____	54
Прилог 10: Работилници за работа со деца жртви на трговија со луѓе _____	55
Прилог 11: Работилници за родители/старатели на деца жртви на трговија со луѓе _____	56
Прилог 12: Формулар за евалуација на престојот на деца жртви _____	57

## ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

АВРМ	Агенција за вработување на Република Македонија
ЦСР	Центар за социјална работа
ЦЖТ	Центар за жртви на трговија со луѓе
ЕУ	Европска Унија
ГИЗ	Германско друштво за интернационална соработка
ИОМ	Меѓународна организација за миграции
ИЛО	Меѓународната организација на трудот
ЈЗУ	Јавна здравствена установа
МВР	Министерство за внатрешни работи
МП	Министерство за правда
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
НМУ	Национален механизам за упатување
РМ	Република Македонија
СТЛИМ	Сектор за трговија со луѓе и криумчарење мигранти
СОП	Стандардни оперативни процедури
СГР	Сектор за гранични работи
ТМУ	Транснационалниот механизам за упатување
ТЛ	Трговија со луѓе
ЗКП	Закон за кривична постапка
ЗГ	Здруженија на граѓани
ЖТЛ	Жртва на трговија со луѓе

## ВОВЕД

Програмата за помош и поддршка за деца/жртви на трговија со луѓе е изготвена во согласност со Националната Стратегија и Акцискиот план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција 2013-2016 година и постоечката законска регулатива во Република Македонија.

Законот за заштита на деца предвидува изготвување на посебни програми од соодветна научна или специјализирана стручна установа или институцијата, а донесена од министерот. Донесување на посебни програми и спроведување на активности е со цел подобро физичко и психичко закрепнување, рехабилитација, ресоцијализација и социјална реинтеграција на дете/жртва на трговија со луѓе<sup>1</sup>.

Континуираното следење на областа трговија со деца укажа на потреба од ревидирање на Програмата за реинтеграција и ресоцијализација на деца/жртви на трговија со луѓе изготвена во 2006 година. Поради законски, институционални измени и забележената потреба од градење на нови мултисекторски соработки во поддршка на деца жртви на трговија со луѓе произлезе потребата од ревидирање на актуелната Програма.

Министерството за труд и социјална политика во рамките на своите обврски посветува посебно внимание на прашањата поврзани за помош и поддршка при реинтеграција на децата жртви на трговија со луѓе.

Во процесот на реинтеграција се преземаат посебни мерки базирани на возраста и потребите на детето/жртва имајќи ги во предвид посебните физички, психички и социјални последици кои ги доживеало детето/жртва на трговија со луѓе, како резултат на злоупотреба и експлоатација.

Процесот на реинтеграција вклучува услуги, во областите на: транспорт и безбедно сместување-домување, здравствена заштита, правна помош, социјална и детска заштита, образование и вработување. Услугите ги

---

<sup>1</sup> Законот за заштита на деца „Службен весник на РМ“ бр. 23/2013 Член 56 Став 3.

обезбедува Центарот за социјална работа со поддршка на партнерски организации кои работат со децата/жртви на трговијата со луѓе.

Периодот на реинтеграција е долготраен и мулти аспектен процес кој не е завршен додека детето/жртва на трговија со луѓе не стане повторно активен член на општествениот живот.

Програмата за помош и поддршка при реинтеграција на децата жртви на трговија со луѓе претставува водич на партнерски организации кои даваат услуги во процесот на реинтеграција.

## ОПШТИ ПРИНЦИПИ<sup>2</sup>

Преземените мерки и постапки за помош и поддршка на децата/жртви при реинтеграција треба да бидат во согласност со почитување на општите принципи и специфичните состојби во кои се наоѓаат децата/жртви на трговија со луѓе во сите фази на грижа, заштита и реинтеграција.

### 1. Права на детето

Децата жртви имаат право на посебни мерки на заштита и како деца и како жртви во согласност со нивните посебни права и потреби.

### 2. Најдобар интерес за детето

Сите постапки кои се однесуваат на децата жртви преземени од институции, законодавни органи ќе водат сметка за најдобриот интерес на децата.

### 3. Право на недискриминација

Сите деца жртви, било да се деца/странци или државјани, имаат право на иста заштита и права без оглед на нивниот статус, националност, раса, пол, јазик, вера, етничко потекло или друг статус.

### 4. Почитување на ставовите на детето

Детето жртва кое е способно да оформи свои ставови, го ужива правото да ги изразува слободно сите прашања кои се однесуваат на него.

### 5. Право на информации

Детето жртва мора да има достапни информации за состојбата во која се наоѓа, правата што му следуваат и услугите кои му стојат на

---

<sup>2</sup>Водичот за заштита на правата на децата жртви на трговија со луѓе во Југоисточна Европа“, мај, 2003, Уницеф.

располагање. Информациите ќе бидат обезбедени на јазик којшто детето жртва го разбира, вклучувајќи и соодветен преведувач.

#### **6.Право на доверливост**

Не смеат да се откриваат информации за децата жртви кои можат да го загрозат него и неговото семејство. Потребно е да се преземат мерки на заштита на приватноста и идентитетот на детето во јавноста и медиумите.

#### **7.Право на заштита**

Државата има должност да ги заштитува и да им помага на децата жртви и да ја обезбеди нивната безбедност. Сите одлуки мора да се донесуваат експедитивно.

#### **8.Презумција на возраст**

Кога возраста на детето не се знае со сигурност, а се има причина да се смета дека жртвата е дете, презумцијата е дека жртвата е дете.

## **1. ОПРАВДАНОСТ НА ПРОГРАМАТА ЗА ПОМОШ И ПОДДРШКА**

Во согласност со Уставот на Република Македонија (РМ)<sup>3</sup> утврдена е обврската на државата да обезбеди посебна заштита за семејството, децата без родители и децата без родителска грижа.

Деца жртви на трговија со луѓе се најранлива група во Република Македонија и останува како и во претходните години актуелна тема. Тие се на возраст од 13-17 години, најчесто потекнуваат од сиромашни и дисфункционални семејства, непридружувани малолетни лица, но и деца кои останале без родители и родителска грижа.

Децата жртви, државјани на РМ се регрутираат најчесто од источниот и централниот дел на Македонија, а нивната експлоатација се врши на подрачјето на западниот дел во Македонија особено во угостителските објекти.

Децата жртви странски и домашни државјани, најчесто „работат“ или се во придружба на гости во угостителски објекти. Најзастапен вид е сексуална и трудова експлоатација.

---

<sup>3</sup>Устав на РМ „Службен весник на РМ“ бр. 52/1991 Член 40.

Табела 1: Статистички показатели на жртви на трговија со луѓе за период 2009-13 година.

	2009		2010		2011		2012		2013	
	малолетни	полнолетни	малолетни	полнолетни	малолетни	полнолетни	малолетни	полнолетни	малолетни	полнолетни
Домашни	6	1	12	/	6	4	4	/	8	1
Странски	1	/	/	/	1	1	1	3	1	5
Вкупно	7	1	12	/	6	5	5	3	9	6
<b>Вкупно жртви</b>	<b>8</b>		<b>12</b>		<b>11</b>		<b>8</b>		<b>15</b>	

Извор: Извештај на Националниот известувач за 2013 година.

### 1.1. Основи за подготовка на Програмата

- Конвенција за правата на детето<sup>4</sup> во Членот 39 предвидува физичко и психичко закрепнување и социјална реинтеграција на детето жртва<sup>5</sup>.
- Дополнителен протокол кон конвенција за права на детето за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија<sup>6</sup> ги обврзува земјите да обезбедат забрана за вршење детска проституција и порнографија.
- Конвенција за елиминација за сите видови дискриминација на жени<sup>7</sup>, во согласност со Членот 6, ги обврзува државите да преземат мерки заради спречување на сите форми на трговија со жени и девојки<sup>8</sup>.
- Конвенција 28 од Хашката конференција<sup>9</sup> за меѓународното грабнување на деца<sup>10</sup> ги обврзува земјите потписнички да преземат мерки

<sup>4</sup> Конвенцијата го дефинира „детето“ како секое човеково суштество кое не навршило 18 години од животот доколку врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетството не се стекнува порано, Член 1, [www.childrenembassy.org.mk/WBStorage](http://www.childrenembassy.org.mk/WBStorage).

<sup>5</sup> <http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/k2crc.htm>

<sup>6</sup> [www.mfa.gov.mk/.../zakoni.../%20по%20ФП%20КПР-%20продавање](http://www.mfa.gov.mk/.../zakoni.../%20по%20ФП%20КПР-%20продавање).

<sup>7</sup> [www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/priracnik.pdf](http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/priracnik.pdf).

<sup>8</sup> [www.esem.org.mk/.../Извештај%20во%20сенка%20кон%20Конвенција](http://www.esem.org.mk/.../Извештај%20во%20сенка%20кон%20Конвенција).

<sup>9</sup> [www.sobranie.mk/WBStorage/Files/28-4-2008.pdf](http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/28-4-2008.pdf).



за итно враќање на децата кои се незаконито одведени или задржани во некоја држава како и да се остварат правата на грижа, видување и почитување според законот на државата.

- **Конвенцијата на Обединетите нации против транснационалниот организиран криминал**<sup>11</sup> во согласност со Членот 18 регулира взаемна правна помош која можат да ја користат државите при истрага со земја на потекло на детето.
- **Протокол за превенција, сузбивање и казнување на трговија со луѓе особено жени и деца**<sup>12</sup>, во согласност со Член 7 предвидува заштита на приватноста и идентитетот, споделување на информации, соодветно сместување, медицинска, психолошка и материјална помош, образование и можност за вработување.
- **Конвенцијата на Советот на Европа за борба против трговија со луѓе**<sup>13</sup> упатува на посебни мерки за помош на жртвите за нивна физичка, психолошка, социјална реинтеграција вклучувајќи соодветно сместување, медицинска помош, преведување, пристап до информации и образование за деца жртви на трговија со луѓе.
- **Конвенција за забрана и елиминација на сите видови на детски труд (ИЛО)**<sup>14</sup>, ги обврзува државите на ефикасно елиминирање на најлошите форми на детскиот труд и нивно итно интегрирање согласно потребите.
  - **Стратегијата и Националниот акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција за 2013-2016** година со посебен осврт на реинтеграција на децата жртви на трговија со луѓе, под точка 3.2 предвидува директна помош и заштита на жртвите и мигрантите, во која е наведена потребата од изготвување на унифицирана програма за помош поддршка и реинтеграција на децата/жртви на трговија со луѓе.
  - **Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе (СОП)** уредуваат постапки, процедури и начини на обезбедување на помош и заштита на сите жртви на трговија со луѓе, со посебен осврт на деца/жртви.

---

<sup>10</sup>Конвенција 28, предвидува итно враќање на незаконски одведени/задржани деца во било која држава, Член 1.

<sup>11</sup> [http://www.unodc.org/pdf/crime/a\\_res\\_55/res5525e.pdf](http://www.unodc.org/pdf/crime/a_res_55/res5525e.pdf).

<sup>12</sup> [www.mhc.org.mk/press/66](http://www.mhc.org.mk/press/66).

<sup>13</sup>Конвенција на Советот на Европа за борба против трговија со луѓе „Службен весник на РМ“ бр. 49 /2009, Членови 12-13.

<sup>14</sup> [www.mtsp.gov.mk/.../ILO%20konvencii%20ratifikuvani%20od%20Mak](http://www.mtsp.gov.mk/.../ILO%20konvencii%20ratifikuvani%20od%20Mak).

## **1.2. Потреба од Програмата, цели и корисници**

Во согласност со детектираната потреба за ревидирање на Програмата за ресоцијализација и реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе од 2006 година се изготвува оваа Програма.

Оваа програма е рамка за изготвување на **Индивидуален план за реинтеграција на дете жртва на трговија со луѓе**, базирана на возраста и потребите, а со цел да се оствари соодветна поддршка за реинтеграција за безбедно и достоинствено враќање во општеството и средината во која што живее.

Со програмските активности ќе се надминат проблемите кај детето и ќе се зголемат неговите способности за функционирање и позитивно реинтегрирање во социјалната средина од каде што доаѓа.

Програмата нуди изграден модел за реинтергација на децата жртви на трговија со луѓе во нивното семејство, училиште и средината со адекватно давање на заштита и помош при реинтеграција.

### **Цели на програмата:**

- Да овозможи пошироко согледување и примена на правни инструменти во процесот на реинтеграција давајќи систематски преглед на законските одредби и други акти;
- Да обезбеди системска рамка на поддршка и помош од страна на релевантните институции во земјата;
- Да ја поддржи имплементацијата на СОП;
- Да го овозможи и забрза пристапот до постоечките права во системот на заштита;
- Да ги интегрира децата жртви на трговија со луѓе на национално и локално ниво;
- Да ја олесни одржливата реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе и на тој начин да се превенира рецидивизмот.

### **Целна група:**

Деца/ЖТЛ државјани на Република Македонија и деца/странски жртви кои добиле дозвола за привремен престој.

## 2. ПРОЦЕНКА И ПЛАНИРАЊЕ НА ПРОЦЕСОТ РЕИНТЕГРАЦИЈА НА ДЕЦА ЖРТВИ НА ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ

Проценка на децата жртви на трговија со луѓе и нивните потреби се основа за изготвување на индивидуален план за реинтеграција. При оценувањето на индивидуалните потреби, се земаат предвид физичките и менталните состојби на детето жртва.

Се вршат два вида на проценка за секое дете жртва и тоа:

**Индивидуална проценка** која се фокусира на фактори директно поврзани со детето жртва и физичко, когнитивно и емотивно функционирање.

**Ситуациона проценка** се фокусира на одделни ситуации од опкружувањето на детето жртва<sup>15</sup>.

Проценката се спроведува за **домашна жртва** со учество на:

- Детето жртва;
- Одговорно лице за детето жртва, (Центар за социјална работа-Национален механизам за упатување (ЦСР-НМУ) при МТСП и претставник од Здруженија на граѓани од Центарот за лица жртви на трговија со луѓе (ЦЖТ) во координација со родител-старател.

Доколку детето жртва е **странски државјанин**, проценката се врши со учество на:

- Детето жртва;
- Одговорно лице за детето жртва (Полициски службеник од Сектор за трговија со луѓе и илегална миграција (СТЛИМ) и од Сектор за гранични работи и миграција (СГРМ) на МВР, од Прифатниот центар за странци и Здруженија на граѓани ќе направи проценка на потребите на детето. Центарот за социјална работа, во соработка со надлежните органи, ќе го пронајде семејството и во консултација со надлежните служби на државата чиј државјанин е детето, ќе преземе мерки за заштита на личноста, правата и интересите на детето и ќе го подготви за враќање во државата<sup>16</sup>.

---

<sup>15</sup> **Прилог 1:** Формулар за проценка на потребите на дете жртва.

<sup>16</sup> Закон за семејство, „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008 (Консолидиран текст), 2013. Член 177-ж.

При **планирање на услуги и мерки** се тргнува од извршената проценка на потребите на детето жртва и посакуваните услуги кои треба да се преземат за реинтеграција, а притоа земајќи ги во предвид потребите и силните страни на детето и неговото семејство. По спроведената проценка на потребите се подготвува **Индивидуален план за реинтеграција на дете жртва на трговија со луѓе**.

Во планот за индивидуална работа со дете ЖТЛ се определуваат целите кои се планираат да се постигнат и мерките и активностите што се преземаат за помош на детето и членовите на неговото семејство, носителите на мерките, времето за нивно спроведување и очекувани резултати. При изготвувањето на планот за индивидуална работа со дете ЖТЛ, одговорното лице соработува со детето и членовите на неговото семејство, а по потреба и со други лица и институции.

Индивидуалниот план за реинтеграција<sup>17</sup> за деца жртви на трговија со луѓе, државјани на РМ **кои не биле сместени во ЦЖТ** се изработува веднаш по проценка на потребите<sup>18</sup> од страна на стручниот тим на надлежниот ЦСР<sup>19</sup>.

За деца жртви на трговија со луѓе државјани на РМ **кои се сместени во ЦЖТ**, индивидуалниот план за реинтеграција се изготвува од:

- Одговорното лице за случајот;
- Родител-старател;
- Жртвата;
- ЗГ;
- ЦСР-НМУ при МТСП во соработка со:
  - Претставник од локалната заедница;
  - Агенција за вработување-Центар за вработување;
  - Подрачна единица при Министерството за образование<sup>20</sup>.

Во планирање и поддршка на процесот на реинтеграција на децата жртви на ТЛ во ЦЖТ учествуваат две ЗГ со кои МТСП има потпишано меморандум за соработка<sup>21</sup>.

---

<sup>17</sup>**Прилог 2:** Индивидуален план за услуги на дете жртва.

<sup>18</sup>**Прилог 3:** Чек листа на можни услуги на дете жртва.

<sup>19</sup>Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2009 (Пречистен текст) 148/2013 Член 183, Центарот во текот на постапката за остварување на правата од социјална заштита изготвува план за индивидуална работа со корисникот.

<sup>20</sup>Ревидирана верзија на СОП усвоена од Влада на РМ, 2010.

<sup>21</sup>Социјална поддршка од Здружението за акција против насилство и трговија со луѓе „Отворена Порта“,

Кога се работи за **дете жртва странски државјанин, сместен во Прифатниот центар за странци** предлог индивидуален план за реинтеграција започнува во земјата на дестинација. Доколку на детето жртва е дадена дозвола за привремен престој, реинтеграциониот процес продолжува во ЦЖТ каде грижата ја презема одговорното лице од ЦЖТ<sup>22</sup>.

Времетраењето на Индивидуалниот план за реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе е минимум 1 година со можност за продолжување со активности усогласени со нивните индивидуални потреби земајќи ги во предвид нивните физички, психолошки, психијатриски, правни и социјални потреби.

Стручни профили кои се неопходни во процесот на реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе се: правник, социјален работник, лекар, психолог, педагог, дефектолог, психијатар и други лица во зависност од индивидуалните потреби на детето жртва.

### 3. КОМПОНЕНТИ НА ПРОГРАМАТА

#### 3.1. Транспорт и безбедно сместување-домување

Безбедниот транспорт и сместувањето на децата жртви на трговија со луѓе, независно дали се странски или домашни државјани, е првиот предуслов во давањето на помош, која се остварува во согласност со Стандардните оперативни процедури за постапување со жртвите на трговија со луѓе.

Детето жртва на трговија со луѓе странски државјанин се додека не се обезбедат условите за негово враќање во матична земја, останува згрижено во Прифатен центар за странци или во ЦЖТ доколку добие дозвола за привремен престој .

По направената проценка на семејството и обезбедени соодветни услови за негово прифаќање се враќа во матичната земја.

---

- психолошка поддршка од Здружението за помош и поддршка на деца и семејства под ризик „За среќно детство“.

<sup>22</sup>До земјата на потекло се доставува предлог план за реинтеграција најдоцна 8 дена пред враќањето на детето жртва во матичната земја, Ревидирана верзија на СОП усвоена од Влада на РМ, 2010.

Дете жртва на трговија со луѓе државјанин на РМ се сместува во ЦЖТ или се враќа во природното семејство.

### 3.1.1. Законска и институционална рамка

Во согласност со **Законот за странците формиран е Прифатниот центар за странци**<sup>23</sup>. Истиот Закон ја регулира постапката за добивање на: дозвола за привремен престој<sup>24</sup> на децата жртви на трговијата со луѓе<sup>25</sup> и период на одлучување<sup>26</sup> кој се овозможува, со цел да се укаже помош во закрепнувањето кој изнесува два месеци со можност да се продолжи.

Функционирање на ЦЖТ е регулирано во **Законот за социјална заштита**<sup>27</sup> како составна единица на Меѓуопштинскиот центар за социјална работа - Скопје во надлежност на МТСП. Во него се сместуваат деца-домашни државјани и странци кои имаат добиено дозвола за привремен престој во РМ<sup>28</sup>.

**Законот за семејство**<sup>29</sup> регулира посебна заштита на деца жртви на трговија со луѓе за кои ЦСР презема активности во назначување на старател<sup>30</sup>.

---

<sup>23</sup>Законот за странците „Службен весник на РМ“ бр. 35/2006 Член 108.

<sup>24</sup>Исто, Член 80.

<sup>25</sup>Исто, Дозвола за Привремен престој на деца/странци издава Одделението за странци и реадмисија при МВР-Сектор за гранични работи и миграции, а може да ја добијат поради хуманитарни причини и да се издаде по исклучок, ако постојат основи за сомневање дека е жртва на кривично дело "Трговија со луѓе" утврдено со Кривичниот законик, странец кој е на возраст до 18 години живот, а кој останал без придружба на родител или старател. Дозволата се издава за период до една година и истата може да се продолжува доколку се утврди дека и понатаму постојат хуманитарните причини.

<sup>26</sup>Законот за странците „Службен весник на РМ“ бр. 35/2006, Член 81.

<sup>27</sup>Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2009 (Пречистен текст) бр.148/2013) Член 26 и 31, Член 132, 145.

<sup>28</sup>Одлука за времетраење на престојот, за децата жртви одлучува старателот или родителот. А тимот од надлежниот ЦСР работи на изнаоѓање долгорочно решение за дете и негово реинтегрирање во социјална средина.

<sup>29</sup>Закон за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008 (Консолидиран текст) бр./2013, Член 177- а дефинира дете жртва на трговија со луѓе како малолетно лице до 18 години кое со или без негова согласност на кој било начин станало жртва на трговија со луѓе заради експлоатација.

<sup>30</sup>Закон за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008 (Консолидиран текст) бр./2013, Член 177д, Старателот на детето жртва на трговија со луѓе е должен да се грижи како родител за личноста, правата и интересите на детето под старателство: да го чува идентитетот на детето и семејството, да обезбеди здравствена и психо-социјална помош и заштита, придружба на детето до безбедното место на згрижување, правна помош и заштита, извади лични документи за детето, да ги добие сите информации на својот мајчин јазик, помогне во процесот на пронаоѓањето и враќањето на детето во семејството или враќање во земјата на потекло, да преземе мерки за продолжување на образованието и да биде во постојан контакт со центарот за социјална работа.

За транспорт, упатување и безбедно сместување на деца жртви на трговија со луѓе воспоставена е институционална рамка: МТСП-НМУи Центар за социјална работа, Министерство за внатрешни работи (МВР) Сектор за трговија со луѓе и илегална миграција (СТЛИМ).

### *3.1.2. Обезбедување на права од областа на домување*

Пред донесување на одлука за безбедно домување, децата жртви се информираат за нивните права, статус и условите за сместување.

**Правата од областа на соодветно домување на деца жртви на трговија со луѓе** странски и домашни државјани се:

- сместување во Прифатилишта (Прифатен центар за странци и ЦЖТ) и
- враќање во природно семејство.

**Прифатниот центар за странци** нуди безбедно сместување на деца жртви на трговија со луѓе странски државјани во Центарот<sup>31</sup>. Во периодот на одлучување во посебни простории во Прифатен центар за странци<sup>32</sup> се сместуваат деца странски државјани (идентификувани и претпоставени) жртви на трговија со луѓе и илегални мигранти откриени на територијата на Република Македонија, со нерегулиран престој во државата.

Пронаоѓање на семејството на детето жртва прави МВР и Министерството за надворешни работи и надлежните служби на државата чиј државјанин е детето. Се преземаат мерки за заштита на личноста, правата и интересите на детето и за негово безбедно враќање во државата.

Детето странец се враќа<sup>33</sup> во матичната држава или во трета држава, која е во согласност да го прифати, по обезбедени соодветни услови, а до тогаш останува на територијата на Република Македонија.

Заштита на деца жртви на трговија со луѓе се овозможува во **Центарот за лица жртви на трговија со луѓе**<sup>34</sup> каде се сместуваат деца-домашни и

---

<sup>31</sup>Капацитетот на сместување е 37 лица (27 жени и 10 мажи).

<sup>32</sup>Прифатен центар за странци од 2001 година, е во сопственост на Владата на Р М, а управуван од Министерството за внатрешни работи-Сектор за гранични работи и миграција.

<sup>33</sup>Децата странски државјани добиваат асистенција од страна на ИОМ во процесот на враќање, во согласност со Транснационалниот механизам за упатување.

странски жртви<sup>35</sup> на трговија со луѓе со добиена дозвола за привремен престој<sup>36</sup>. Локацијата на ЦЖТ е наоѓа на тајна локација.<sup>37</sup>

Канцеларијата на **Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе**<sup>38</sup> во Министерството за труд и социјална политика, во соработка со центрите за социјална работа, обезбедува мерки за упатување и сместување во **Центарот за лица- жртви на трговија со луѓе**<sup>39</sup>. По приемот на жртвата, тимот на ЦЖТ заедно со жртвата донесува одлука за времетраење на престојот. За овој период тимот од надлежниот ЦСР работи на изнаоѓање долгорочно решение за дете жртва и негово реинтегрирање во социјалната средина<sup>40</sup>.

**Центар за социјална работа** по добиеното известување од МВР, НМУ или самиот дојде до сознание дека е идентификувано дете жртва на трговија со луѓе, веднаш презема мерки за назначување на старател преку НМУ за заштита на неговите права и интереси. Номинираниот социјален работник од ЦСР прави проценка на потребата за сместување и ја известува Канцеларијата на Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе, и/или СТЛИМ -МВР.

**Враќање во природно семејство** се остварува по престојот во ЦЖТ или директно по извршената идентификација доколку семејството има капацитети за прифаќање на детето жртва на трговија со луѓе<sup>41</sup>.

### **3.2.Здравствена заштита**

Уставот на РМ го потенцира принципот на универзалност на пристапот до здравствена заштита, но децата жртви најчесто кои доаѓаат од посиромашните семејства, помалку образованите, етнички

---

<sup>34</sup>ЦЖТ има капацитет за сместување 10 лица и услугите се користат 6 месеци.

<sup>35</sup>**Прилог 4:** Изјава за примопредавање на дете во ЦЖТ.

<sup>36</sup>Програма „Се грижиме“ 6.25 Центар за лица жртви на трговија со луѓе. [www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk), Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2009 (Пречистен текст) 148/2013, Член 132.

<sup>37</sup>**Прилог 5:** Изјава за тајност на локацијата.

<sup>38</sup>**Прилог 6:** Изјава за согласност за прифаќање и упатување од Министерство за труд и социјална политика/ Националниот механизам за упатување (НМУ).

<sup>39</sup>**Прилог 7:** Постапки и процедури за упатување, сместување, згрижување и престој во Центар за лица-жртви на трговија со луѓе, Куќен ред.

<sup>40</sup>**Прилог 8:**Изјава за напуштање на ЦЖТ.

<sup>41</sup>**Прилог 9:** Формулар за проценка на семејство согласно СОП, Анекс 10, Влада на РМ, 2010.



маргинализираните и социјално исклучените, ги немаат правата на соодветна (адекватна, одржлива и квалитетна) здравствена заштита.

Здравствената заштита на децата жртви на трговија со луѓе е значаен сегменат во справувањето со последиците од трауматските искуства од трговијата со луѓе кои ја нарушуваат општата здравствена состојба на децата<sup>42</sup>.

### *3.2.1 Законска и институционална рамка*

Во правни рамки сите граѓани на Република Македонија се вклучени во задолжително здравствено осигурување<sup>43</sup>. Со измените на **Законот за здравствено осигурување**, на сите граѓани државјани на РМ им се обезбедува здравствено осигурување со целосен пакет на здравствени услуги врз начелата на взаемност и солидарност со кое се обезбедува право на основни здравствени услуги<sup>44</sup>.

Законот за здравствено осигурување<sup>45</sup> во Членот 6 истакнува дека децата на осигуран член-родител имаат право на задолжително здравствено осигурување.

Здравствена заштита на социјално ранливата категорија, е во целост решена со измени на Законот за здравствено осигурување<sup>46</sup> со кои се вовеле здравствено осигурување за сите државјани на РМ кои до моментот на овие законски измени немале ниту еден основ на задолжително здравствено осигурување.

**Закон за семејство**<sup>47</sup> упатува да старателот на дете жртва на трговија со луѓе, е должен да обезбеди детето да добие здравствена и психо-социјална помош и заштита.

---

<sup>42</sup>Децата/жртви на трговија со луѓе најчесто чувствуваат вознемиреност, изолираност и се со агресивни чувства и однесување, со самообвинување и се подложни на стигматизација од други луѓе, имаат потешкотии во комуникација со луѓе кои им даваат помош и се подложни на негативни однесувања.

<sup>43</sup>Право на здравствено осигурување имаат и лица кои не се задолжително осигурани по една од точките 1-14 во „Законот за здравствено осигурување „Службен весник на РМ“ бр. 25/ 2000 Член 5ќ.

<sup>44</sup>Во интерес на обезбедување на правичен пристап до сите основни здравствени услуги и целни превентивни мерки за целото население, а пред се за ранливите групи, се редизајнира основниот пакет на здравствени услуги во рамките на задолжителното здравствено осигурување.

<sup>45</sup>Закон за здравствено осигурување „Службен весник на РМ“ бр. 65/2012, 16/2013 и 91/2013. (Интегриран текст).

<sup>46</sup>Закон за изменување и дополнување на закон за здравствено осигурување „Службен весник на РМ“ бр. 50/2010.

<sup>47</sup>Закон за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008 Член 177 д.

Во согласност со **Законот за социјална заштита** право за влез во системот на здравствена заштита имаат оние деца жртви чии родители се стекнале со правото на постојана парична помош<sup>48</sup>.

Со **Закон за изменување и дополнување на Законот за социјална заштита**<sup>49</sup> се овозможува здравствена заштита на лица жртви на трговија со луѓе, доколку не може да се осигура по друг основ.

**Институционална рамка** за здравствена заштита ја сочинува **Фондот за здравствено осигурување на РМ**, како самостоен правен субјект, а здравствена дејност вршат здравствени установи.

### *3.2.2 Обезбедување пристап до здравствени услуги*

Утврдување на моменталната физичка и ментална здравствена состојба на дете жртва на трговија со луѓе се врши од страна на стручните тимови (социјален работник, психолог, лекар). По извршената проценка на општата физичка и ментална состојба на детето жртва, се регистрираат и информации кои ќе се добијат за претходни медицински проблеми и интервенции. Врз основа на овие првични сознанија децата ЖТЛ ќе бидат информирани за институци до кои треба да се обраатат за натамошен третман. Доколку е потребно децата жртви ќе бидат информирани за можности за обезбедување на здравствено осигурување и натамошно организирање на потребна здравствена заштита.

Пред започнување со било какви медицински тестирања или третмани, секоја институција/организација треба да добие согласност од дете жртва, родител-старател во писмена форма на доброволна основа. Писмената согласност останува во документацијата на одговорното лице за случајот.

**Обезбедување на основна здравствена заштита** за деца ЖТЛ може да се реализира на неколку начини:

Обезбедување на општа медицинска грижа за деца жртвите на трговија со луѓе во **Прифатниот центар за странци** се врши по утврдена потреба од

---

<sup>48</sup>Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009, (Пречистен текст) бр.148/2013.

<sup>49</sup>Закон за изменување и дополнување на Законот за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2013, Член 10, дополнување на Членот 84 став 2 алинеја 7.

страна на стручен тим и по потреба се организира натамошна здравствена заштита<sup>50</sup>.

За деца жртви на трговија со луѓе сместени во **Центарот за лица жртви на трговија** со луѓе, надлежниот Центар за социјална работа по потреба регулира право на здравствена заштита/електронска картичка во соработка со Фондот за здравство.

Преку програмски активности на Здруженијата на граѓани<sup>51</sup> се обезбедуваат медицински прегледи за децата/жртви.

Децата жртви на трговија со луѓе остваруваат здравствено осигурување врз основа на **здравствено осигурување на нивните родители** кои се евидентирани во АВРМ како невработени лица.

Обезбедување на здравствена заштита на деца ЖТЛ може да се постигне и со помош на нивна интеграција на пазарот на трудот, со **нивното вработување**<sup>52</sup>. Со чинот на вработување, дете жртва на трговија со луѓе преку уплата на придонеси за задолжително осигурување по основ на вработување ќе стекне потребна здравствена заштита за себе.

Право на здравствена заштита може да остварат деца жртви чии **родители имаат пониски примања**, а не се вработени ниту тие ниту било кој член од нивното семејство<sup>53</sup>.

Децата жртви на ТЛ можат да остварат здравствена заштита преку родители- старатели кои не се во редовен работен однос или со **редовно плаќање на придонес** на товар на средства на буџетот на РМ уплатиле на месечно ниво 830,00 денари<sup>54</sup>.

---

<sup>50</sup>Во согласност со потпишаниот Меморандум помеѓу МВР и Црвен крст на Република Македонија од 2009.

<sup>51</sup>Здружението за акција против насилство и трговија со луѓе „Отворена Порта“ и Здружението за еднакви можности „Еднаков пристап“ преку проектни активности организираат/обезбедуваат медицински прегледи на жртви на трговија со луѓе. Прегледите се одвиваат во приватни здравствени установи или во државни институции во зависност од тоа дали децата/жртви имаат здравствено осигурување или не.

<sup>52</sup>Закон за работни односи „Службен весник“ на РМ” бр.54/2013, Член 18.

<sup>53</sup>Програма „Се грижиме“ 3.1 Право на здравствена заштита; 3.2 Право на здравствена заштита на лица кои имаат пониски примања, а не се вработени ниту тие, ниту било кој член на семејството.[www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

<sup>54</sup>Програма „Се грижам“ 3.17.Програма за задолжително здравствено осигурување на државјани на РМ кои не се задолжително осигурани,[www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

Со задолжително здравствено осигурување на осигурените лица им се обезбедува право на основни здравствени услуги и тоа:

- а) Во примарната здравствена заштита;
- б) Во специјалистичко-консултативната здравствена заштита;
- в) Во болничката (краткотрајна и долготрајна) здравствена заштита.

Со децата жртви **сместени во Прифатилишта** се остварува редовна психо-социјална помош и советување вклучувајќи различни видови третмани и сесии, групна терапија и индивидуално советување кое се обезбедува од стручниот персонал за зачувување на менталното здравје. Сесиите се организираат еднаш неделно, освен во случај на потреба од итна и поинтензивна помош, кога клиничкиот психолог се вклучува во обезбедувањето поддршката и советување.

Целта на организираните сесии е ефективно и ефикасно функционирање на децата жртви и развивање на компетенции по однос на надминување на одредено ниво на стрес како и успешно опоравување од состојбата во која се наоѓа детето жртва со цел психолошко стабилизирање.

Дел од децата жртви имаат потреба од психо терапија за надминување на субјективно непријатните искуства, а со цел подобрување на менталното здравје што, исто така, им се овозможува во рамките на психијатриските установи<sup>55</sup>.

За време на сесиите за советување се работи на изнаоѓање стратегии и механизми за решавање на проблемите поврзани со следните теми кои се однесуваат на засегнатото дете жртва:

- Браќање на емоционалната, физичката стабилност, добросостојба и градење на позитивна слика за себе;
- Лична заштита и заштита на членовите на семејството;
- Едукација за правата.

Во тековните активности персоналот на двете прифатилишта организира советување, работилници за здравствена едукација, со цел информирање за

---

<sup>55</sup>Универзитетска клиника за психијатрија, и ЈЗУ Психијатриски болници.

сексуално преносливи болести, животни навики, лична хигиена, хронични болести и т.н.

### 3.3. Правна помош

Правната помош се состои во информирање на детето жртва за правата и статусот, давање општи правни информации за сите процесни дејствија што произлегуваат од застапувањето, составувањето и поднесувањето тужби, жалби и други поднесоци, текот на постапката, односно нивното присуство во својство на оштетени/сведоци при водење на кривична постапка, за правните опции достапни за нивна заштита доколку се појават како сведоци во истражната постапка и главниот претрес, можноста за покренување и надоместување на штетите како и други дејствија поврзани со водење на постапката.

#### *3.3.1. Законска и институционална рамка*

**Законот за семејство**, регулира заштита на деца без соодветна родителска грижа кои имаат право на назначување на старател<sup>56</sup>.

**Со Законот за кривична постапка**<sup>57</sup>, се утврдени посебни права на децата жртви на трговија со луѓе како ранлива категорија.

Во согласност со **Законот за заштита на сведоци**<sup>58</sup> се уредува постапката и условите за давање заштита и помош на деца жртви-сведоци и се дефинираат мерките на заштита.

Обезбедување на правна помош на деца жртви на трговија со луѓе е во согласност со **Законот за бесплатна правна помош**<sup>59</sup>.

Бесплатна правна помош на деца жртви на трговија со луѓе може да се оствари преку:

- подрачните одделенија на Министерството за правда на РМ;
- овластените здруженија на граѓани;
- адвокатите кои се запишани во Регистарот на адвокатите за давање бесплатна правна помош<sup>60</sup>.

---

<sup>56</sup>Законот за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008 (Консолидиран текст) бр/2013 Член 177 а,б,в,г регулира старателство над деца ЖТЛ.

<sup>57</sup>Закон за кривична постапка „Службен весник на РМ“ бр.150/2010, Член 54.

<sup>58</sup>Законот за заштита на сведоци „Службен весник на РМ“ бр.38/2005 со примена од 2006.

<sup>59</sup>Законот за бесплатна правна помош „Службен весник на РМ“ бр. 161/ 2009.

Надлежност за остварување на правата на граѓаните во согласност со овие закони има Министерството за внатрешни работи и Министерството за Правда.

Правната помош е достапна на деца жртви и од страна на здруженијата на граѓани вклучени во проекти кои даваат правна помош и совети, како и застапување во судски процеси на деца жртви на трговија со луѓе<sup>61</sup>.

### *3.3.2. Обезбедување на пристап до правна помош*

Детето жртва на трговија со луѓе има право да биде **информирано** за правата во предкривична постапка, за време и по главниот претрес за состојбата во која се наоѓа и правата низ целиот процес (право на старател, преведувач доколку е странски државјанин, право на период на одлучување, дозвола за привремен престој...).

Детето жртва има **право на бесплатна правна помош** во предкривичната и кривичната постапка во својство на оштетен-сведок<sup>62</sup>.

Детето жртва-сведок има право на вклучување во **Програмата за заштита на сведоци** со давање на писмена согласност од страна на родител/старател<sup>63</sup>.

Дете жртва на трговија со луѓе (родител-старател) има право да предјави **поднесување на имотно правно барање** за добивање надомест од сторителот на кривичното дело заради претрпена: **материјална штета и нематеријална штета**.

---

<sup>60</sup>Програма „Се грижиме“ 6.29. Право на бесплатна правна помош, [www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

<sup>61</sup>Во рамките на проектните активности „Здружението за акција против насилство и трговија со луѓе „Отворена Порта“ и како надворешен соработник ангажира адвокат за правна помош и поддршка на жртви на трговија со луѓе во ЦЖТ, на кои им обезбедува и лични документи.

<sup>62</sup>Поднесување на барањето за бесплатна правна помош се поведува со поднесување барање лично или преку пошта до надлежното подрачно одделение на Министерството за правда и кон истото се приложува писмена изјава, потпишана од барателот и од членовите на неговото семејство со кои живее во заедничко домаќинство.

<sup>63</sup>Во согласност со Законот за заштита на сведоци „Службен весник на РМ“ бр.38/2005 со примена од 2006.

Со цел, обезбедување на реинтеграција на деца жртви по враќањето во своите средини, се обезбедуваат потребни **лични документи**<sup>64</sup> на детето жртва (социјален работник од ЦСР, од ЦЖТ, родител/старател, социјален работник од Прифатен Центар за странци)<sup>65</sup>. Старателот на детето жртва на трговија со луѓе се грижи за остварување на правата на детето во согласност со неговите индивидуални потреби и неговиот најдобар интерес.

### 3.4. Социјална и детска заштита

Социјалната и детска заштита се засновуваат на начелото на хуманизам, социјална праведност и солидарност. На овој начин се обезбедува посебна грижа и заштита на деца жртви на трговија со луѓе.

#### 3.4.1. *Законска и институционална рамка*

**Законот за социјалната заштита**<sup>66</sup> ја дефинира социјалната заштита како организирана дејност за спречување и надминување на основни социјални ризици на кои се изложени децата жртви на трговија со луѓе и нивните семејства. Воедно ги дефинира корисниците на социјална заштита (државјани на Република Македонија со постојано живеалиште во земјата и странци кои имаат дозвола за постојан престој).

Во согласност со **Законот за семејство** се регулира старателство над деца жртви на трговија со луѓе<sup>67</sup>.

Со **Законот за заштита на деца**<sup>68</sup> е регулирана заштита на децата преку обезбедување на определени права, средства и облици на заштита на децата. Дава можност за преземање на други облици на заштита со цел подобро физичко и психичко закрепнување, рехабилитација, ресоцијализација и социјална интеграција на детето кое е жртва трговија.

---

<sup>64</sup>Под непосредување лична документација на жртви се подразбира: непосредување на државјанство и нерегулирано државјанство, престојувалиште, живеалиште, граѓански статус, недостаток на лична карта, патна исправа, извод од матична книга на родени и други лични документи.

<sup>65</sup>Здружението за еднакви можности „Еднаков пристап“ преку проектни активности дава правни совети и обезбедува лична документација на жртви на трговија сместени во своите семејства.

<sup>66</sup>Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2009, 148/2013.

<sup>67</sup>Закон за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008 (Консолидиран текст) 2013, Членови 177а-177м,

<sup>68</sup>Законот за заштита на деца „Службен весник на РМ“ бр.23/2013, Член 56 став 3.

**Законот за локална самоуправа**<sup>69</sup> регулира можност за децентрализација на дел од социјалните услуги на деца под ризик.

Социјалната и детска заштита е во надлежност на Министерството за труд и социјална политика - Сектор за социјална заштита во чии рамки влегуваат, ЈУ Завод за социјални дејности, 30 Центри за социјална работа како јавни установи со овластувања заради вршење на работи од социјална заштита распоредени на целата територија на РМ<sup>70</sup>. Барањето за остварување на право од социјална и детска заштита во прв степен решава Центарот надлежен за подрачјето на кое детето жртва има живеалиште.

Општините, градот Скопје и општините во градот Скопје донесуваат сопствени развојни програми од областа на социјална и детска заштита и обезбедуваат остварување на социјална заштита на деца<sup>71</sup>.

Здруженија на граѓани на локално ниво даваат социјални услуги на деца жртви на трговија со луѓе со поддршка на локална заедница и преку добиени проекти од Меѓународни организации.

#### *3.4.2. Остварување на права и услуги од областа на социјалната и детската заштита*

Мерките и активностите, како и правата и услугите од **социјална заштита** кои се применуваат за заштита на децата ЖТЛ и нивните семејства се:

- **Вонинституционална заштита**<sup>72</sup>
- **Право на парична помош**<sup>73</sup>.

**Вонинституционална заштита**<sup>74</sup> на деца жртви на трговија со луѓе преку: прва социјална услуга и индивидуална помош на дете жртва, помош на семејството на детето жртва и дневно и привремено згрижување.

---

<sup>69</sup>Законот за локална самоуправа „Службен весник на РМ“ бр. 5/2002.

<sup>70</sup>Законот за социјалната заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2009 (Пречистен текст) бр. 148/13. Член 2.

<sup>71</sup>со телесна попреченост, децата без родители и родителска грижа, децата со посебни потреби, децата на улица, децата со воспитно социјални проблеми, децата од еднородителски семејства, лицата изложени на социјален ризик, лицата засегнати со злоупотреба на дроги и алкохол и др.

<sup>72</sup>Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2009 (Пречистен текст) бр. 148/2013, Член 20, член 85-87.

<sup>73</sup>Исто, Член 47.

<sup>74</sup>Исто, Член 26.



Со **прва социјална услуга** на дете жртва на трговија со луѓе се утврдува состојба на ризик, и се дава помош во изнаоѓање можни решенија, услуги, средства за заштита и установи чии услуги би можеле да се искористат.

**Индивидуална помош на дете/жртва** се остварува преку мотивирање за процесот на реинтеграција која се спроведува континуирано од страна на ЦСР. Индивидуална помош се остварува преку стручна, советодавна и советуваљшна работа со цел јакнење на капацитетите и искористување на потенцијалите со кои располага детето ЖТЛ<sup>75</sup>.

**Помош на семејството** се остварува со стручна, советодавна и советуваљшна работа со цел да се зајакнуваат капацитетите и потенцијалите со кои располага семејство за иницирање промени во ставовите, убедувањата, вредностите и однесувањата меѓу членовите на семејството и детето жртва.

Родителите се обучуваат да користат вештини за справување со однесувањето со член на семејство-дете жртва на трговија со луѓе, воспоставувајќи систем на поддршка. Со третмански сесии се вршат промени во навиките и меѓусебните односи и комуникација на начин кој овозможува адаптивбилно функционирање на семејството и поуспешно вклопување во животот во заедницата<sup>76</sup>.

По истекот на привремено сместување на децата жртви на трговија и обезбедени сите потребни документи, деца ЖТЛ и нивните семејства ќе бидат во можност да ги остварат свои права како и останати граѓани на РМ доколку ги исполнуваат законските критеријуми, да ги користат права на **парична помош** од системот на социјална заштита кои им се на располагање<sup>77</sup>: постојана парична помош ако се родители на детето неспособни за стопанисување и материјално необезбедени, социјална парична помош за оние кои се способни за работа но невработени и материјално необезбедени, паричен надоместок за помош и нега, еднократна парична помош и помош во натура и право на здравствена заштита.

---

<sup>75</sup>Прилог 10: Работилници за работа со деца жртви на трговија со луѓе.

<sup>76</sup>Прилог 11: Работилници за работа со родители/старатели на деца жртви.

<sup>77</sup>Програми „Се грижиме“ Постојана парична помош (6.7), Социјална парична помош (6.6) и Еднократна парична помош и помош во натура (6.5), [www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

Во областа на **детска заштита** родителот/старателот може да оствари право на **детски додаток**<sup>78</sup> и право на **посебен додаток**<sup>79</sup>.

Право на **детски додаток** може да го оствари еден од родителите на детето, старател или лице на кое со решение на надлежен центар за социјална работа му е доверено детето и живее во семејство со него. Право на детето се обезбедува како паричен надоместок за покривање на дел од трошоците во подигање и развој на детето и се остварува во зависност од возраста на детето и материјалната состојба на семејството. Право на детски додаток се обезбедува на дете до наполнување на 18 години живот, доколку е на редовно школување.

Се обезбедува паричен надоместок како **посебен додаток** за дете со специфични потреби кое има пречки во телесниот и менталниот развој или комбинирани пречки во развојот до 26 години живот.

Спроведувањето на активност од областа на социјалната и детска заштита се остварува со почитување на принципот на плурализација каде покрај МТСП-НМУ-ЦСР, здруженијата на граѓани<sup>80</sup> и локалната самоуправа, даваат одредени услуги на деца жртви на трговија со луѓе кои се наоѓаат во социјален ризик.

### **3.5.Образование**

Децата жртви на трговија со луѓе се обично без образование, со низок образовен статус или со прекинатото образование<sup>81</sup>, а нивната успешна реинтеграција може да се оствари со нивно активно вклучување во образовниот процес во зависност од возраста, образовниот статус и способностите на детето, што претставува важен елемент за реинтеграција на деца ЖТЛ.

#### *3.5.1. Законска и институционална рамка*

---

<sup>78</sup>Програма „Се грижиме“ 6.1 Обезбедување на право на детски додаток, [www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

<sup>79</sup>Програма „Се грижиме“ 6.2 Обезбедување право на посебен додаток, [www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

<sup>80</sup>Преку проектни активности Здружението за акција против насилство и трговија со луѓе „Отворена Porta“ и Здружението за еднакви можности “Еднаков Пристап” даваат индивидуални и групни советувања и мотивирање на децата/жртви за процесот на реинтеграција преку засилување на нивните животни вештини, вклучување во образовен процес, обучување и курсеви итн.

<sup>81</sup>Димишковска Ј. (2012) Од сигурно сместување до социјална интеграција на жртвите од трговија со луѓе, Отворена Porta.

Законска регулатива<sup>82</sup> со која е уредено образованието, се: **Законот за основното образование**<sup>83</sup>, **Законот за средното образование**<sup>84</sup> и **Закон за учебници за основно и средно образование**<sup>85</sup>. Во согласност со овие закони основното и средно образование е задолжително.

Со **Законот за стручното образование и обука**<sup>86</sup> се регулира стручно образование и обука како дел од системот на образованието. Членот 34 упатува дека во стручно оспособување можат да се вклучат ученици кои завршиле основно образование и оние кои немаат довршено основно образование, но со обврска напоредно со стручното оспособување да се стекнат и со основно образование.

**Закон за семејство**<sup>87</sup> упатува дека старателот на дете жртва на трговија со луѓе, е должен да преземе мерки за продолжување на неговото образование.

Креирањето на политиката во доменот на образованието е во надлежност на **Министерството за образование и наука** на Република Македонија и **Бирото за развој на образованието** во својство на правно лице, а образовната работа се одвива во одделенија во состав на редовните основни и средни училишта како и Работничките универзитети.

**Здруженија на граѓани** преку проектни активности учествуваат во поддршка на децата жртви на трговија со луѓе во започнување и завршување на образовниот процес.

### 3.5.2. Обезбедување на пристап до образовни услуги

Обезбедување на пристап до образовни институции во РМ е важен елемент за реинтеграција на децата жртви на трговија со луѓе. Активностите кои ги предвидува оваа програма се обемни и се однесуваат не само на влезот во

---

<sup>82</sup>Во согласност со законските одредби секој има право на образование во рамките на кое не е дозволена дискриминација по било кој основ.

<sup>83</sup>Закон за основно образование „Службен весник на РМ“ број 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012 и 24/2013.

<sup>84</sup>Закон за средно образование „Службен весник на РМ“ бр.44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 81/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 51/2011, 6/2012 и 24/2013.

<sup>85</sup>Закон за учебници за основно и средно образование „Службен весник на РМ“ бр.98/2008; 99/2009, 83/2010, 36/2011, 135/2011, 46/2012, 24/2013 и 120/2013.

<sup>86</sup>Законот за стручно образование и обука „Службен весник на РМ“ бр. 24/2013.

<sup>87</sup>Закон за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008, Членот 177-д .

ситемот на образование туку и на задржувањето и интегрирањето на децата жртви во истиот.

На децата жртви на трговија со луѓе се обезбедуваат следните услуги:

- **Информирање** за вклучување/дооформување на формално образование со недовршено основно и средно образование.
- **Информирање** за програмите за **стручно оспособување** каде можат да се вклучат децата кои завршиле основно образование и оние кои немаат довршено основно образование, но со обврска напоредно со стручното оспособување да се стекнат и со основно образование.
- **Поврзување со релевантни организации** кои го стипендираат основното и средното образование на децата жртвите на трговија со луѓе.
- **Поврзување со здруженија на граѓани** кои се активни во работа на програми за менторство, образовна поддршка и помош во учење на децата/жртви.
- Се дава поддршка на детето жртва кое наполнило 16 години и му престанала обврската за редовно основно образование<sup>88</sup> со истекот на учебната година, да по барање на родителот/старателот или самиот ученик, и по добиено мислење на училишниот педагог или психолог, ученикот кој наполнил 16 години може да го продолжи образованието до навршување на 17 години.
- Се помага/поддржуваат вонредни ученици деца жртви кои образованието го стекнуваат со самообразование, по пат на полагање испити за одреден план и програма во средното училиште во согласност со критериумите за упис на вонредни ученици<sup>89</sup>.
- Се овозможува добивање на **бесплатни учебници**<sup>90</sup> за учениците од основно и средно образование, како и **бесплатен превоз** за учениците кои живеат на оддалеченост над 2,5 км од училиштето ако избраната струка и профил не е застапена во општината во која ученикот живее.
- Се поддржуваат децата/жртви кои се запишани во средно училиште, за вид на образование кое го нема во неговиот регион на живеење, се организира бесплатна храна и сместување во ученички дом.

---

<sup>88</sup>Законот за основно образование „Службен весник на РМ“ бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012 и 24/2013 Член 58.

<sup>89</sup>Законот за средно образование „Службен весник на Република Македонија“, бр.44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 81/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 51/2011, 6/2012 и 24/2013. Член 41.

<sup>90</sup>Закон за учебници за основно и средно образование „Службен весник на Република Македонија“ бр.98/2008; 99/2009, Програма „Се грижаме“ 2.2 Бесплатни учебници за основно и средно образование. [www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

- Деца/жртви со посебни образовни потреби и лицата за нивна придружба имаат право на бесплатен превоз без оглед на оддалеченоста на нивното место на живеење до основното училиште.
- Детето се информира и поддржува во **обезбедување на стипендии за ученици** од јавните и приватните средни училишта во РМ<sup>91</sup>.

Образовните установи кои се наоѓаат во местото на живеење на детето жртва, имаат предност при враќањето/вклучувањето во образовниот процес.

**Психолошко-педагошката служба** на училиштето има обврска континуирано да биде вклучена во поддршка на детето жртва.

**Здруженија на граѓани** обезбедуваат потребна документација за запишување/ дооформување на образованието (основно и средно) и можат финансиски да ги покриваат трошоците за школување преку проектни активности снабдувајќи ги и со училишен прибор.

### **3.6. Вработување**

Ако се земе во предвид фактот дека голем број на деца жртви на ТЛ влегле во ланецот на трговијата, во потрага по подобар живот поради лошата материјална положба на семејството од кое потекнуваат, за нивната реинтеграција потребно е вработување кое е од клучно значење.

Децата жртви на трговија со луѓе најчесто имаат ниски квалификации и нивната реинтеграција може да се оствари со вклучување во обуки и поддршка во вработување под одредени услови.

#### *3.6.1. Законска и институционална рамка*

Според **Законот за работни односи**<sup>92</sup> се овозможува вработување на деца над 15 годишна возраст со завршено задолжително образование<sup>93</sup>.

---

<sup>91</sup>Програма „Се грижиме“ 2.1 Програма за условен паричен надоместок за средно образование, 2.3 Стипендии за ученици со посебни потреби од јавните и приватни средни училишта во РМ, 2.5 Стипендии за социјална поддршка на ученици од јавни и приватни средни училишта во РМ, 2.6 Стипендии за ученици – деца без родители од јавните и приватните средни училишта во РМ и 2.7 Стипендии за ученици роми запишани во 1,2,3, и 4 година во јавните и приватни средни училишта во РМ, [www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)

<sup>92</sup>Закон за работни односи „Службен весник на РМ“ бр. 54/2013 (Пречистен текст) Глава 13 Членови од 172-176.

**Законот за безбедност и здравје при работа**<sup>94</sup> уредува мерки за безбедност и здравје при работа, обврските на работодавачот и правата и обврските на вработените од областа на безбедноста и здравјето при работа во сите дејности на јавниот и приватниот сектор.

**Законот за семејство**<sup>95</sup>, регулира можност дете под старателство кое навршило 15 години од живот може само, без одобрение од старателот, да заснива работен однос и слободно да располага со остварената плата.

Во **Законот за вработување и работа на странци**<sup>96</sup> за дете жртва на трговија со луѓе странец, во Република Македонија е регулирано правото на вработување или вршење на самостојна дејност.

Институционалната рамка ја сочинуваат: Агенцијата за вработување на РМ-Центри за вработување, МТСП, Центрите за социјална работа и здруженија на граѓани.

Здруженија на граѓани обезбедуваат пристап до информации и услуги (децата жртви се информираат за огласи за работа и други можности за вработување), во рамки на индивидуалните советувања на децата/жртви во соработка со приватни компании кои вработуваат.

### *3.6.2. Обезбедување на услуги за вработување*

За остварување на пристап на детето жртва до вработување се преземаат следните активности:

- Пријавување во Агенцијата за вработување-Центар за вработување заради остварување на бенефиции како невработено лице.
- Информирање на децата жртви за нивните права, обврски и можности за вработување.

---

<sup>93</sup> Исто, „Работното време не може да трае подолго од четири часа дневно. Се забранува вршење на ноќна работа, тешки физички работи и други работи кои штетно влијаат на здравје на детето. Утврдена е обврска за работодавачот да обезбеди заштита на децата жртви од економска експлоатација и од било каква работа која може да има штетно влијание врз нивната безбедност, здравје, физичкиот, менталниот, моралниот или социјалниот развој или истата може да го загрози нивното образование“.

<sup>94</sup> Законот за безбедност и здравје при работа „Службен весник на РМ“ бр. 92/2007.

<sup>95</sup> Закон за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008, Член 162.

<sup>96</sup> Закон за вработување и работа на странци, „Службен весник на РМ“ бр.70/2007.

#### 4. ЕВАЛУАЦИЈА

Евалуацијата ќе се спроведува со цел:

- увид во реализацијата на предвидените активности;
- идентификација на проблеми во имплементацијата на Програмските активности;
- давање на предлози за унапредување на Програмата, во согласност со утврдените потреби и состојби.

За потребите на евалуација на имплементација на Програмата МТСП ќе користи интерни и екстерни ресурси.

Со перманентната **интерна евалуација**<sup>97</sup> од страна на установа која дава услуги на дете жртва на трговија со луѓе, постојано ќе се преиспитува и евалуира Индивидуалниот план за реинтеграција и каде што е потребно ќе се ревидира и приспособува помошта и сите процедури кои се применуваат во согласност со нивните потреби.

**Заводот за социјални дејности**, во согласност со Законот за социјална заштита, врши надзор над стручната работа на ЦСР и вработените во нив, заради согледување, следење, контрола, увид и унапредување на начинот и квалитетот на стручната работа и ефикасноста во остварувањето на функциите во установите за социјална заштита.<sup>98</sup> За извршениот надзор над стручната работа Заводот за социјални дејности составува извештај во кој определува мерки и рокови за отстранување на утврдените неправилности и недостатоци.<sup>99</sup>

Пожелно е да се изврши и **екстерна евалуација** на Програмата за помош и поддршка при реинтеграција на деца жртви на трговија со луѓе, со која ќе се постигне непристрасност при евалуацијата на процедурите за реинтегрирање во сите области и ќе се дадат неопходни препораки за понатамошни подобрувања на Програмата која останува отворен документ за дополнувања и промени.

---

<sup>97</sup>Прилог 12: Формулар за евалуација на престојот на деца жртви во ЦЖТ.

<sup>98</sup>Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр. 79/2009, (Пречистен текст), Член 249.

<sup>99</sup> Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр. 79/200, (Пречистен текст) 148/2013, Член 252

## КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Водич за заштита на деца жртви во Југоисточна европа, (2003) УНИЦЕФ.
2. Димитријоска С. (2011) Студија за „Национални програми и бенефиции во рамките на системот на социјална заштита во РМ“, ГИЗ.
3. Димишковска Ј. (2012) Од сигурно сместување до социјална интеграција на жртвите од трговија со луѓе, Здружение за акција против насилство и трговија со луѓе, Отворена Порта.
4. Данаилов В. (2011) Студија за “Меѓународната законска рамка и македонските закони за сиромаштија со посебен фокус на трговијата со луѓе”, ГИЗ.
5. Дополнителен протокол кон конвенција за права на детето за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија.  
[www.mfa.gov.mk/.../zakoni.../%20по%20ФП%20КПР-%20продавање](http://www.mfa.gov.mk/.../zakoni.../%20по%20ФП%20КПР-%20продавање).
6. Закон за вработување и работа на странци „Службен весник на РМ“ бр.70/2007.
7. Закон за кривична постапка „Службен весник на РМ“, бр. 150/2010.
8. Законот за семејство „Службен весник на РМ“ бр. 84/2008  
(Консолидиран текст), 2013.
9. Закон за учебници за основно и средно образование „Службен весник на РМ“ бр.98/2008, 99/2009, 83/2010, 36/2011,135/2011, 46/2012,24/2013 и 120/2013.
10. Закон за работни односи „Службен весник на РМ“ бр. 54/2013.
11. Закон за изменување и дополнување на Законот за домување „Службен весник на РМ“ 99/2009 и 57/2010 и 54/2011.
12. Закон за социјална заштита „Службен весник на РМ“ бр.79/2009  
(Пречистен текст) 148/2013.
13. Закон за заштита на деца „Службен весник на Република Македонија“ бр.23/ 2013.
14. Законот за странците „Службен весник на РМ“ бр.35/2006 .
15. Законот за здравствено осигурување „Службен весник на РМ“ бр.67/2009 .
16. Закон за изменување и дополнување на Закон за здравствено осигурување „Службен весник на РМ“ бр. 50/2010.
17. Закон за бесплатна правна помош „Службен весник на РМ“ бр.161 од 30/ 2009.



18. Закон за основно образование „Службен весник на РМ” бр.103/2008,33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012 и 24/2013.
19. Законот за стручно образование и обука „Службен весник РМ” бр. 24/2013.
20. Законот за средно образование „Службен весник на РМ” бр.44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 81/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 51/2011, 6/2012 и 24/2013.
21. Законот за заштита на сведоци „Службен весник на РМ” бр.38/2005 со примена од 2006.
22. Законот за безбедност и здравје при работа „Службен весник на Република Македонија“ бр. 92/2007.
23. Конвенција на ОН против транснационалниот организиран криминал <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf>.
24. Конвенција на Советот на Европа за борба против трговијата со луѓе <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm>.
25. Конвенција за правата на детето, [www.childrenembassy.org.mk/WBStorage](http://www.childrenembassy.org.mk/WBStorage).
26. Конвенција за елиминација за сите видови дискриминација на жени, [www.esem.org.mk/.../Извештај%20во%20сенка%20кон%20Конвенција](http://www.esem.org.mk/.../Извештај%20во%20сенка%20кон%20Конвенција).
27. Конвенција 28 од Хашката конференција: Конвенција за граѓански аспекти на меѓународното грабнување на деца, [www.sobranie.mk/WBStorage/Files/28-4-2008.pdf](http://www.sobranie.mk/WBStorage/Files/28-4-2008.pdf).
28. Конвенција на меѓународна организација на трудот ИЛО, [www.mtsp.gov.mk/.../ILO%20konvencii%20ratifikuvani%20od%20Mak](http://www.mtsp.gov.mk/.../ILO%20konvencii%20ratifikuvani%20od%20Mak).
29. Национална стратегија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција и Национален акциски план за борба против трговија со луѓе и илегална миграција во РМ, 2013-16, Национална комисија за борба против трговија со луѓе и илегална миграција и ГИЗ.
30. Програма за помош и поддршка при реинтеграција на повратници во РМ согласно реадмисионите договори, Влада на РМ 2010.
31. Прирачник за идентификација и директна помош и поддршка на жртви на трговија со луѓе и ранливи групи, 2012, Здружение за еднакви можности „Еднаков Пристап“.
32. Прирачник на ИОМ за директна помош на ЖТЛ, 2007.
33. Протокол за заштита, спречување и казнување на трговија со луѓе, особено жени и деца, дополнение на Конвенцијата на ОН против

транснационалниот организиран криминал, Документ бр.55/383  
Генерално собрание на ОН.

34. Стандард оперативни процедури за постапување со жртви на жртвите  
на трговија со луѓе, Влада на РМ, 2010.
35. Стратешки план на министерството за образование и наука, 2012-14.
36. Устав на РМ, „Службен весник на РМ“ бр. 52/1991.  
[www.segrizime.gov.mk](http://www.segrizime.gov.mk)  
[www.mon.gov.mk](http://www.mon.gov.mk)  
[www.nacionalnakomisija.gov.mk](http://www.nacionalnakomisija.gov.mk)

**ПРИЛОЗИ:**

**Прилог 1: Формулар за проценка на потребите на жртвата (СОП)**

<b>КРИТЕРИУМИ ЗА ПРОЦЕНКА НА ПОТРЕБИТЕ</b>	
<b>ПОДАТОЦИ ЗА ДОСИЕТО НА СЛУЧАЈОТ</b>	
1	Име и презиме и/или број на досие за случајот
2	Земја на потекло
3	Јазик
<b>ОСНОВНИ ПОТРЕБИ</b>	
1	Сместување
2	Храна
3	Лекови
4	Комуницирање со семејството
<b>ОЦЕНУВАЊЕ НА РИЗИК</b>	
1	Моментална загриженост за личната сигурност
2	Поединци кои на лицето може да му создадат проблеми
3	Загриженост за членовите на семејството или блиските лица
4	Локации кои би можеле да не се безбедни за лицето да отиде или да ги посети
5	Дали лицето е следено во одреден временски период и во кој?
<b>ЗДРАВСТВЕНИ ПОТРЕБИ</b>	
1	Задолжителен здравствен преглед
2	Крвна слика, микробиолошки прегледи
3	Инфективни болести
4	Гинеколошки преглед
5	Стоматолошки услуги
6	Психолошки и психички проблеми
7	Високоризични состојби (срцеви заболувања, епилепсија, астма)
8	Пречки во развојот

Прилог 2: Индивидуален план за услуги на дете жртва

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА  
ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа

Образец - ПИНД-1

Рег. број \_\_\_\_\_

**П Л А Н и П Р О Г Р А М А**  
**за индивидуален третман**  
**со корисникот на социјална заштита**

**I. План за третман**

1. Идентификациони податоци за корисникот на социјална заштита

\_\_\_\_\_

(име и презиме и име на еден на родителите)

2. ЕМБГ :     / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ / \_ /

а. Адреса на постојано живеалиште / престојувалиште

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

3. Вид на корисник на социјална заштита и изложеност на социјален ризик

3.1. Вид на корисник на социјална заштита

\_\_\_\_\_ шифра / \_ / \_ / \_ / \_ /

- а) Се јавува прв пат
- б) Се јавува втор пат
- ц) Се јавува трет пат
- д) Се јавува повеќе пати

3.2. Изложеност на социјални ризици :

\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_

4. Потреба за третман на корисникот :

- а) Да
- б) Не

Доколку одговорот е НЕ наведете го образложението

5. Наведете ги потенцијалите

- а) На корисникот
- б) На семејството
- ц) На локалната заедница

6. Цел/и на третманот (што сакаме да постигнеме со третманот)

7. Потребни за интервенции во ЦСР

- а) На социјален план (макро систем)
- б) На семеен план (микро систем)
- ц) На личен план на корисникот

## II. Програма за третман

### 1. Обврски на стручен тим

#### **Социјален работник**

*Активност 1:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти

*Активност 2:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

*Активност 3:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

**Психолог**

*Активност 1:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

*Активност 2:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

*Активност 3:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

**Педагог**

*Активност 1:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

*Активност 2:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

*Активност 3:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

**Правник**

*Активност 1:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

*Активност 2:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

*Активност 3:*

Рок за реализација:

Користени методи, техники и инструменти:

**2. Обврски на корисникот**

*Активност 1:*

Рок за реализација:

*Активност 2:*

Рок за реализација:

*Активност 3:*

Рок за реализација:

### 3. Обврски на родителите/старателот

АКТИВНОСТ 1:

Рок за реализација:

АКТИВНОСТ 2:

Рок за реализација:

АКТИВНОСТ 3:

Рок за реализација:

### 4. Обврски на други институции

АКТИВНОСТ 1:

Рок за реализација:

АКТИВНОСТ 2:

Рок за реализација:

АКТИВНОСТ 3:

Рок за реализација:

### 5. Реализатори на Планот и Програмата за третман

1. Корисник/возрасен/дете
_____
Име, презиме и потпис
2. Родители:
_____
Татко:
_____
Име, презиме и потпис
Мајка:
_____
Име, презиме и потпис

Стручен тим:
1. социјален работник
_____
2. психолог
_____
3. педагог
_____
4. правник
_____

\_\_\_\_\_ год.

\_\_\_\_\_

(место)

\_\_\_\_\_

Координатор на Планот:

Прилог 3: Чек листа на можни услуги на дете жртва на трговија со луѓе

<b>Области на потреби</b>	Оставрување на права и социјални услуги
<b>Домување/сместување</b>	1. Прифатен центар за странци 1. Центар на жртви на трговија со луѓе 3. Враќање во семејство
<b>Здравствена заштита</b>	1. Здравствено осигурување/електронска картичка 2. Општа медицинска грижа 3. Специјалистички прегледи 4. Болничко лекување
<b>Правна помош</b>	1. Информирање 2. Бесплатна правна помош во предкривична и кривична постапка 3. Поддршка во поднесување на имотно правно барање за материјална и нематеријална штета 4. Обезбедување на лична документација
<b>Социјална и детска заштита</b>	1. Прва социјална услуга 2. Индивидуална помош на жртва 3. Помош на сенмејство 4. Парична помош (постојана, социјална парична помош) 5. Детски додаток 6. Посебен додаток 7. Помош во натура
<b>Образование</b>	1. Запишување/вклучување во образование 2. Дооформување основно 3. Дооформување на средно образование 4. Обезбедување стипендии



**ПРОГРАМА ЗА ПОМОШ И ПОДДРШКА ПРИ РЕИНТЕГРАЦИЈА НА ДЕЦА ЖРТВИ НА  
ТРГОВИЈА СО ЛУЃЕ**

---

	5. Обезбедување на бесплатни учебници 6. Беспалтен превоз
<b>Вработување</b>	1. Пријавување во Агенција за вработување 2. Обуки 3. Вработување

Прилог 4: Изјава за примопредавање на дете во ЦЖТ

Број: \_\_\_\_\_

Дата: \_\_\_\_\_

ИЗЈАВА

за примопредавање на лице  
Центарот за лица - жртви на трговија со луѓе

Јас \_\_\_\_\_ вработен во \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_ изјавувам дека на ден \_\_\_\_\_ год.  
во \_\_\_\_\_ часот извршив предавање на лицето  
\_\_\_\_\_ државјанин на  
\_\_\_\_\_ со ЕМБГ \_\_\_\_\_ со живеалиште  
на ул. \_\_\_\_\_ бр. \_\_\_\_\_ од \_\_\_\_\_ на  
одговорното лице во Центарот за лица - жртви на трговија со луѓе.

Со предавањето на лицето во Центарот се предаваат \_\_\_\_\_ и следните  
предмети:

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_
5. \_\_\_\_\_
6. \_\_\_\_\_
7. \_\_\_\_\_
8. \_\_\_\_\_
9. \_\_\_\_\_

Примил

\_\_\_\_\_  
Име и презиме  
Центар за дете жртви на трговија со луѓе

Предал

\_\_\_\_\_  
Име и презиме  
(Институција)

Прилог 5: Изјава за тајност на локацијата на ЦЖТ

Број: \_\_\_\_\_

Дата: \_\_\_\_\_

**ИЗЈАВА**

за доверливост на  
Центар за лица – жртви на трговија со луѓе

Јас \_\_\_\_\_ од \_\_\_\_\_ со  
единствен матичен број \_\_\_\_\_ преку  
старател/застапник \_\_\_\_\_ под полна  
материјална и кривична одговорност изјавувам дека  
податоците за локацијата и седиштето на Центарот, ќе ги  
држам во тајност и нема да ги одавам никому.

Оваа изјава ја давам со цел да се зачува безбедноста и  
тајноста на Центарот и да се заштитат лицата кои се сместени  
и вработените.

Изјавата ја давам доброволно, без принуда и закана, однапред  
запознаена со значењето на истата.

\_\_\_\_\_  
Изјавил

Преку/старател/застапник  
\_\_\_\_\_

**Прилог 6: Изјава за согласност за прифаќање и упатување**

од МТСП/НМУ

Број: \_\_\_\_\_

Дата: \_\_\_\_\_

**ИЗЈАВА**

за согласност за прифаќање и упатување од  
Министерство за труд и социјална политика /  
Националниот механизам за упатување (НМУ)

Законскиот застапник \_\_\_\_\_ од  
\_\_\_\_\_ со единствен матичен број \_\_\_\_\_  
на малолетното лице \_\_\_\_\_ под  
полна материјална одговорност изјавувам дека сум  
согласна моето дете да биде прифатено и упатено од  
Министерството за труд и социјална политика/НМУ и  
сместено во Центар за лица-жртви на трговија со луѓе.

Оваа изјава ја давам доброволно и без принуда,  
однапред запознаена со условите и правилата за  
сместување.

\_\_\_\_\_  
**Законски застапник/старетел**

Прилог 7: Постапки и процедури за упатување, сместување, згрижување и престој во Центар за лица – жртви на трговија со луѓе. Куќен ред

**ПОСТАПКИ И ПРОЦЕДУРИ**  
**за**  
**упатување, сместување, згрижување и престој во**  
**Центар за лица- жртви на трговија со луѓе**

Скопје

**Листа на кратенки**

1. ЕБПТЛИМ – Единица за борба против трговија со луѓе и илегална миграција;
2. НВО – Невладина организација
3. МВР – Министерство за внатрешни работи;
4. НМУ- Национален механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе;
5. МНР- Министерство за надворешни работи;
6. МТСП-Министерство за труд и социјална политика;
7. ЦСР – Центар за социјална работа;
8. ЦЖТ - Центар за лица- жртви на трговија со луѓе.

**1. ОПШТИ ОДРЕДБИ**

Со овој акт се пропишуваат постапките и процедурите за сите надлежни институции кои се вклучени во процесот на упатување, сместување, згрижување, престој и напуштање на Центарот за лица- жртви на трговија со луѓе.

Основно начело при спроведувањето на постапките и процедурите е почитување на човековите права и слободи, заштита на интегритетот на личноста на жртвите и најдобриот интересе на децата.

**2. УПАТУВАЊЕ И СМЕСТУВАЊЕ**

Упатувањето и сместувањето го вршат повеќе институции согласно своите надлежности кои се однесуваат на откривање, идентификација и заштита на жртвите на трговија со луѓе.

**Национален механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе (НМУ)**

Во рамките на своите надлежности кои се однесуваат на превенција и заштита на жртвите на трговија со луѓе координативната Канцеларија на Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе (НМУ) во соработка со центрите за социјална работа обезбедува помош и заштита на жртвите на трговија со луѓе и презема мерки за упатување и сместување во Центарот за лица- жртви на трговија со луѓе (ЦЖТ).

НМУ при упатувањето и сместувањето на жртвите ги презема следните активности:

- комуникација и координација со одговорните лица ЦЖТ, ЦСР и МВР;
- размена на основни информации со одговорните лица од надлежните институции (пол, возраст, податоци за идентификација и ризик);
- преземање на жртвите од ЦСР или од полициска станица или друга локација;
- упатување и сместување во ЦЖТ;
- информирање на жртвите за нивните права, статус и условите за сместување;
- информирање на надлежниот ЦСР и на МВР/Единицата за борба против трговија со луѓе за сместувањето на лицата во Центарот;

### **Центар за социјална работа (ЦСР)**

ЦСР секогаш кога ќе добие известување од МВР, НМУ или самиот дојде до сознание дека е идентификувано лице жртва на трговија со луѓе, веднаш презема мерки за заштита на личноста, правата и интересите на жртвата. Номинираниот социјален работник од ЦСР прави првична идентификација и проценка на потребата за сместување и ја известува канцеларијата на Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе, и МВР

Кога е идентификувано дете жртва на трговија со луѓе, државјанин на РМ и неговото семејство живее на територијата на РМ, тогаш ЦСР во соработка со МВР ќе го пронајде семејството и ќе направи проценка на подобноста на семејството, со цел враќање на детето во семејството. Доколку не може да се пронајде семејството, или процени дека и тоа е вклучено во злоупотребата, ЦСР поставува старател во согласност со Законот за семејство.

Доколку ЦСР процени дека враќањето на детето или на полнолетната жртва во семејството не е можно, го загрозува животот и здравјето на жртвата или на неговото семејство или постојат сомневања за вклученост на родителите во вршењето на кривичното дело, жртвата ќе се смести во Центар за лица - жртви на трговија со луѓе.

Стручниот тим од ЦСР изготвува решение за сместување, прави наод и мислење.

## **Министерство за внатрешни работи (МВР)**

Кога МВР/Единицата за борба против трговија со луѓе и илегална миграција (ЕБПТЛИМ), идентификува жртва на трговија со луѓе ја известува координативната Канцеларија на НМУ. НМУ обезбедува присуство на стручно лице кое прави проценка за сместување на жртвата во ЦЖТ од ЦСР кој се наоѓа на територијата каде е идентификувана жртвата.

Ако при процената на безбедносниот ризик МВР оцени дека е потребно итно сместување, може директно да ја смести жртвата во ЦЖТ и при тоа да ја извести координативната Канцеларија на НМУ.

Ако детето жртва на трговија со луѓе е странски државјанин, МВР во соработка со ЦСР, го сместуваат во Прифатен Центар за странци и по итна постапка се назначува старател кој ги застапува интересите на детето. Пронаоѓањето на семејството се прави преку МВР и Министерството за надворешни работи (МНР) и надлежните служби на државата чиј државјанин е детето кои ќе преземе мерки за заштита на личноста, правата и интересите на детето за враќање во државата.

## **Центар за лица-жртви на трговија со луѓе (ЦЖТ)**

Во ЦЖТ се сместуваат жртви на трговија со луѓе кои се државјани на Република Македонија и странци кои имаат регулирано привремен престој во Република Македонија согласно со закон.

Жртвата на трговија со луѓе ќе биде сместена во Центарот за лица-жртви на трговија со луѓе само со нејзина јасна согласност и потпишување на формулар за прием пред да биде сместена. За малолетните жртви согласноста ја потпишува старателот а надлежниот ЦСР донесува решение за сместување.

Во координација со НМУ и МВР, во исклучителни случаи тимот на ЦЖТ може ја преземе жртвата од местото каде се наоѓа и да ја смести.

При приемот во ЦЖТ одговорното лице односно дежурниот ги објаснува условите за сместување и услугите кои се нудат, се доставува и куќниот ред и се врши примопредавањето на лицето. Тимот на ЦЖТ ги проверува личните предмети и ги одзема предметите како што се: мобилен телефон, пари итн. Со потпишување на формуларите, жртвата добива стандарден пакет на потребни средства (облека, средства за лична хигиена, храна).

### **3. ЗГРИЖУВАЊЕ И ПРЕСТОЈ**

ЦЖТ обезбедува дневно и привремено прифаќање и загрижување на лица жртви на трговија со луѓе. Во ЦЖТ во текот на 24 часа секогаш има присутно најмалку едно вработено лице.



По приемот тимот на ЦЖТ заедно со жртвата ќе донесе одлука за времетраење на престојот, а за малолетните жртви одлучува старателот или родителот.

Жртвите можат да останат во ЦЖТ најдолго 6 (шест) месеци. За овој период надлежниот ЦСР работи на изнаоѓање долгорочно решение за сместување на лицето и негово враќање во средината од каде што потекнува.

Периодот на престојот за секоја жртва се одредува на индивидуална основа.

Тимот на ЦЖТ за секое лице ќе утврди и одлучи за времетраењето на престојот и притоа треба да ги има во предвид следниве критериуми:

- Потребата од згрижување на безбедно место;
- Психо-социјалната состојба и менталното здравје на жртвата;
- Текот на судската постапка;
- Наодот и мислењето од стручните служби во надлежниот ЦСР за враќање во семејството.

Координаторот на ЦЖТ назначува одговорно лице за водење на случај за секоја жртва која е сместена. Одговорното лице е задолжено за водење на целиот процес на помош и поддршка за време на престојот во ЦЖТ.

Одговорното лице ќе направи интервју во рок од 3 дена од сместувањето, и ќе ги организира задолжителните медицински прегледи (дијагностицирање на сексуално преносливи болести, хепатит и сл.). Интервјето ќе се одржи во одделна просторија, изолирана од другите и се изготвува план за помош и поддршка.

За време на престојот се започнува со активности за ресоцијализација и подготовка за реинтеграција во средината. Овие активности претставуваат дел од планот за помош и се засноваат на Програмата за ресоцијализација и реинтеграција. Во планот за помош активно е вклучен и одговорниот социјален работник од надлежниот ЦСР кој работи со семејството и го подготвува за интеграција на жртвата.

Во ЦЖТ се води регистар за жртвите кои престојуваат, нивниот прием и заминување. Исто така се води регистар и за лица кои имаат пристап во ЦЖТ. Во ЦЖТ имаат пристап само службени лица кои имаат одобрение од надлежниот орган (МВР, ЦСР)а по претходно известување и согласност на Канцеларијата на НМУ.

Одговорното лице ќе води досие за третманот и состојбата на секоја сместена жртва. Сите извештаи и евиденцијата се чуваат во печатена и електронска база на податоци со рестриктивен пристап на тимот од вработени и овластени службени лица.

Одделна база на податоци со имињата и информациите за контакт се чуваат на безбедно место.

Тимот на ЦЖТ не бара информации од жртвите кои се однесуваат на

сторителите на кривичното дело (односно имиња на трговците и сл.).

Во случај на нарушена безбедност, тимот во ЦЖТ ќе постапи по “Протокол за заштита,,.

Сместените жртви ќе можат да се движат надвор од ЦЖТ само со одобрение на тимот. Доколку се оцени дека има потреба, жртвата ќе биде придружувана. При донесувањето на одлуката дали да им се овозможи самостојно движење надвор од ЦЖТ, тимот треба да ги има во предвид следниве критериуми:

- психо-социјалната состојба и менталното здравје;
- здравствената состојба;
- безбедносната ситуација ;

#### **4. УСЛУГИ ШТО СЕ ОБЕЗБЕДУВААТ**

Во ЦЖТ на жртвите им се обезбедува облека, потребна медицинска грижа, храна која треба сами да ја приготвуваат, психо-социјална помош и поддршка и културни забавни активности.

На жртвата и се помага да го оствари правото на здравствено осигурување, односно здравствена заштита со помош и поддршка на ЦСР и старателот на малолетно лице. Доколку е потребен посебен медицински третман, ќе се овозможи лекување во соодветна надворешна медицинска установа.

Соодветна психо-социјална интервенција и третман на жртвата се спроведува преку давање на првична интервенција за помош врз основа на изготвен индивидуален план.

Тимот во ЦЖТ врши редовни советувања и индивидуални сесии со сите жртви. На советувањата и индивидуалните сесии ќе се дискутира за текот на секој случај и ќе се планираат идните активности и услуги што ќе бидат обезбедени.

Во ЦЖТ, жртвите можат да ги добијат следните услуги зависно од потребите и барањата на секој поединечен случај:

- психолошка поддршка и советување (вклучувајќи разни третмани, односно групна терапија, индивидуално советување, итн.);
- социјално советување;
- основен медицински третман;

Тимот од ЦЖТ во соработка со старателот и надлежната институција презема дејствија за да може детето да се вклучи или да продолжи да посетува образование, обезбедува училишен прибор и презема други дејствија потребни во оваа насока.

Во ЦЖТ жртвите добиваат и бесплатна правна помош обезбедена од страна на правниот застапник од канцеларијата на НМУ која се состои во

информирање за правата и статусот на жртвите, текот на постапката односно нивното присуство во својство на оштетени во истражната постапка и главниот претрес.

Доколку жртвата е незадоволна од третманот во ЦЖТ може да се обрати до кординаторот на ЦЖТ писмено или усно. По поднесената поплака кординаторот на ЦЖТ треба:

- да организира состанок со тимот во ЦЖТ;
- да се разговара со жртвата, одговорниот социјалниот работник од ЦСР и со НМУ;
- да ја извести жртвата за донесената одлука;

## 5. ПРЕСТАНОК НА ПРЕСТОЈ И ВРАЌАЊЕ

По истекот на рокот за престој, односно по шест месеци, а доколку се создадат услови за заминување, жртвата може да го напушти ЦЖТ и пред истекот на рокот. Тимот во ЦЖТ ја подготвува жртвата за нејзино враќање и ја информира за начинот на транспорт и постапката на примопредавање во надлежниот ЦСР.

Сите лични предмети и се враќаат на жртвата. При напуштање на Центарот жртвата треба да потпише изјава, а за малолетните жртви, изјавата ја потпишува старателот или родителот.

Изјавата треба да содржи следниве информации:

- датумот на приемот;
- датум на заминување;
- лични податоци;
- предмети кои се враќаат.

Тимот на ЦЖТ ќе одржува редовни контакти со жртвите кои го напуштиле Центарот, доколку самите тоа го побараат.

Одговорното лице изготвува завршен извештај и истиот го доставува до надлежниот ЦСР. Одговорното лице исто така пополнува образец за националната база на податоци за жртви на трговија со луѓе и го доставува до НМУ.

## КУЌЕН РЕД

Во Центарот за лица – жртви на трговија со луѓе

Со овој куќен ред се пропишуваат правилата за однесување на лицата коишто престојуваат во Центарот за лица - жртви на трговија со луѓе (во понатамошен текст Центар).

Сите лица коишто престојуваат во Центарот се должни да ги почитуваат следниве правила:

### **1. Употреба на инвентарот**

Секој корисник на услугите е должен да внимава на сите предмети кои се наоѓаат во просториите на Центарот.

Забрането е намерното оштетување или уништување на инвентарот. Апаратите за домаќинство ќе се користат во договор со вработените.

### **2. Движење надвор од Центарот.**

Од безбедносни причини излегувањето од Центарот без најава и одобрение не е дозволено. Корисниците на услуги самостојно можат да излезат надвор од Центарот по предходен договор со вработените и пополнување на писмена изјава. Доколку се оцени дека за корисникот на услугата има закани и загрозување на безбедноста, излегувањето се прави со придружба обезбедена од вработените на Центарот.

### **3. Хигиена**

Корисниците на услуги кои престојуваат во Центарот, се должни да ја одржуваат хигиената и уредноста на просториите како и да одржуваат лична хигиена додека престојуваат во Центарот.

### **4. Користење на телефон**

Од безбедносни причини користењето на телефонски услуги ќе биде овозможено по предходен договор со вработените во Центарот.

### **5. Оброци и исхрана**

Корисниците на услуги кои престојуваат во Центарот ќе ги приготвуваат своите оброци самостојно. Потребните прехранбени продукти се набавуваат од страна на вработените во Центарот во претходен договор со корисниците. Сите корисници се должни да внимаваат на уредноста на кујната. Храна се подготвува од 8.00 до 22.00 часот. Не е дозволено јадење во спалните.

Строго е забрането внесување и употреба на алкохол и наркотични средства.

### **6. Учество во активности**

Корисниците на услуги се охрабруваат да учествуваат во сите активности организирани од страна на вработените во Центарот.

Не е дозволено слушање на гласна музика, гледање телевизија по 24.00 часот.

Корисниците се мотивираат да се однесуваат на одговорен начин, да имаат не-дискриминаторски однос кон останатите корисници.

Строго е забрането насилничко однесување.

Корисниците на услуги се должни да се однесуваат со почит и внимание кон вработените во Центарот.

### **7. Безбедност**

Локацијата на Центарот е тајна и од безбедносни причини не смее да се оддава никому.

Посета на роднини, пријатели, средбите со нив ќе се организираат надвор од Центарот.

### **8. Разно**

Корисниците на услуги се должни да се однесуваат како да се наоѓаат во семејна средина.

Пушењето е дозволено само на балкон.

Прилог 8: Изјава за напуштање на ЦЖТ

Број: \_\_\_\_\_

Дата: \_\_\_\_\_

**И З Ј А В А**

за напуштање на  
Центарот за лица - жртви на трговија со луѓе

Јас \_\_\_\_\_ со единствен  
матичен број \_\_\_\_\_ од \_\_\_\_\_ преку  
старател/застапник \_\_\_\_\_ изјавувам  
дека се согласувам да заминам од Центарот.

Со заминувањето престанувам да ги користам сите услуги  
кои ги добивав од Центарот

Изјавата ја давам доброволно, без принуда и закана.

Предмети кои се враќаат во сопственост:

1. \_\_\_\_\_
2. \_\_\_\_\_
3. \_\_\_\_\_
4. \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_  
Изјавил  
Преку/старател/застапник  
\_\_\_\_\_

Прилог 9: Формулар за проценка на семејството согласно СОП

**ПРОЦЕНКА НА СЕМЕЈСТВОТО**

**Цел:**

Процената на семејството се врши со цел да се утврди подобноста на семејството и неговите капацитети за учество во реинтеграцијата и ресоцијализацијата на членот од семејството – жртва на трговија со луѓе.

**Кој:**

Стручен работник од надлежниот центар за социјална работа.

**Како:**

Процената на семејството се врши со користење на методи, техники и облици на социјална работа.

Методи: разговор, набљудување, советодавна и советуваљашна работа;

Техники: анализа на содржини, посета во семејство;

Облици на работа: индивидуална и работа со семејство (групна).

**Елемент содржани во процената:**

- Структура на семејството: број на членови / возраста.
- Станбени услови:
- Степен на образование:
- Здравствена состојба:
- Вработеност/ приходи во семејството:
- Функционирање на семејството/ семејни односи:
- Воспитен стил на родителите
- Користење на слободното време

**Прилог 10: Работилници за работа со деца жртви на трговија со луѓе**

Работата со детето ќе се остварува низ работилници

Теми за обработка се следниве:

1. Запознај ме
2. Личен штит
3. Комуникација
4. Пријателство
5. За себе
6. Какви родители сакаат децата
7. Моите чувства
8. Колку е важно училиштето во животот
9. Што сакам да станам кога ќе пораснам?
10. Активно слушање
11. Планини и долини
12. Стереотипи и предрасуди
13. На секој крај има нов почеток

Работилниците со децата ќе се изведуваат двапати неделно во текот на три или повеќе месеци во зависност од индивидуалните потреби на детето.



## **Прилог 11: Работилници за родители/старатели на деца жртви на трговија со луѓе**

На работилниците за родители/старатели и „значајни други“ ќе бидат обработени следните теми:

### **1.Циклус брак**

- Брак и чувствата во бракот.
- Граници на бракот.
- Функционални и дисфункционални семејства.

### **2.Циклус на семејство**

- Брачни релации родителство.
- Емоционални односи во семејството.
- Воспитен пристап на родителите.

### **3.Циклус дете**

- Положбата на детето во семејството.
- Адолесценција - пат кон зрелоста.
- Разбирање на релациите родители/адолесценти.
- Дозвола за растење.

### **4.Циклус родителство**

- Воспитување и воспитни стилови.
- Градење на родителски авторитет.
- Употреба и злоупотреба на родителска позиција.

Работилниците со родителите ќе бидат организирани еднаш неделно во текот на три или повеќе месеци во зависност од потребата на семејството.



